

Калі чытач любіць творы канкрэтнага аўтара, то ён прымае і яго эстэтычныя погляды, яго эстэтычны ідэал. У гэтым выяўляецца і аксіялагічная функцыя мастацкай літаратуры. Аксіялагічная функцыя характарызуе каштоўнасныя адносіны да наваколля, якія з'яўляюцца пэўнай формай узаемадзеяння чалавека са светам. У пэўнай ступені аксіялагічную вартасць твораў надае ўнікальнасць пісьменніцкага вопыту. Удзельнікі экспедыцый, падарожжаў, войнаў могуць заўсёды разлічваць на большую цікавасць да сваіх успамінаў (Э. Хэмінгуэй, Н. Рэрых, В. Быкаў і інш.). Аднак варта адзначыць, што ў ацэнках, якія даюцца ў творах, не заўсёды заключаецца поўная ісціна. Нягледзячы на імкненне творцаў да аб'ектыўнасці, галоўнай іх задачай застаецца адлюстраванне рэчаіснасці ў мастацкіх вобразах, а не філасофскі пошук ісціны. Аднак у гэтым нам бачыцца не заган літаратуры, а яе пэўная вартасць бо ў ходзе рэалізацыі аксіялагічнай функцыі ў «полі» мастацкай літаратуры пачынаюць зладжана суіснаваць жыццёвы вопыт, светапогляд, пэўныя гістарычныя і сацыяльныя ўмовы, элементы навуковых ведаў. І ў чытача заўсёды ёсць магчымасць, пасля ўласнага пераасэнсавання, пагаджацца з аўтарам або не.

Мастацкая літаратура як адзін з асноўных відаў мастацтва – з'ява пастаянная, гістарычная абумоўленая. Створаныя таленавітым пісьменнікам у пэўны гістарычны перыяд мастацкія вобразы і тыпы не страчваюць сваёй значнасці ў наступныя эпохі. Рэалізуючы закладзены ў іх гнасеалагічны, маральна-эстэтычны, светапоглядны патэнцыял, яны прымаюцца ў спадчыну пакаленнямі, раскрываючы ўсё новыя і новыя грані невычэрпнага жыццёвага зместу. Мастацкая літаратура не толькі стварае шэдэўры з духоўнымі каштоўнасцямі грамадства – яна акумулюе іх у сацыяльнай памяці і распаўсюджвае ў сацыяльнай прасторы і часе, робячы набыткам усяго чалавецтва. Без гэтага сацыяльная рэчаіснасць страчвае многія пазнаваўчыя, этычныя, эстэтычныя і іншыя адценні, без якіх збядняецца карціна свету. Пры ўзаемадзеянні з навукай, філасофіяй і мараллю, літаратура не проста пераймае іх змест, а ўзбагачае і пераўтварае яго, ствараючы эстэтычную рэальнасць, якая не мае адназначнага перакладу на іншыя мовы грамадскай свядомасці.

Літаратура

1. Канцэпцыя вучэбнага прадмета – Беларуская літаратура // Роднае слова. – 2009. – № 8. – С. 80 – 89.
2. Лазарук, М.А. Навучанне і выхаванне творчасцю : педагогічныя роздумы і пошукі / М.А. Лазарук. – Мінск : Нар. асвета, 1994.
3. Белинский, В.Г. Полн. собр. соч.: в 13 т. / В.Г. Белинский. – Москва : Изд-во АН СССР, 1953 – 1956. – Т. 1.

N.A. Kukharava

Belarusian State Pedagogical University named after M. Tank

e-mail: kuhareva.79@mail.ru

Fiction in the modern school as a form of social consciousness, as an art and as a scientific discipline

Key words: literature, the functions of fiction, social consciousness, word art, science

This article discusses some of the main functions of the artistic literary and their relationship. The importance of multi-functional approach to the study of literature in the modern school is showed.

О.І. Мокляк

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

e-mail: moklyako@rambler.ru

УДК 82-6:821.161.2

ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ЕФЕКТУ “ІНТИМІЗАЦІЇ” В ЛЮБОВНИХ ЛИСТАХ ТАРАСА НІКІТІНА

Ключові слова: любовна епістолярія, інтими́зація, адресат, звертання, прощальні вирази.

У статті досліджено мовну поведінку Тараса Нікітіна у приватному листуванні з дружиною, зокрема проаналізовано звертальні та прощальні вирази як основні засоби створення ефекту «інтими́зації» в любовній епістолярії.

Любовні листи, зважаючи на їхню моноадресатність, є благодатним і об'єктивним матеріалом для дослідження явища інтими́зації. У такій епістолярії, за слушним твердженням Михайлини Коцюбинської, “якнайменше “маски” і якнайбільше “обличчя” [1, с.38], автор, адресуючи своє послання коханій людині, намагається бути щирим, відкритим, добирає мовні засоби, що надають емоційності повідомленню, слугують вираженню ніжних почуттів, зближенню комунікантів, створенню ефекту невимушеної бесіди.

У сучасній україністиці чимало праць присвячено вивченню інтимного епістолярного дискурсу, зокрема об'єктом аналізу стали листи Олександра Довженка (Р. Корогодський, С. Тримбач), Ольги Кобилянської (М. Павлишин, В. Бабій), Михайла Коцюбинського (І. Стебун), Миколи Куліша (Н. Кузякіна),

Пантелеймона Куліша (О. Дорошкевич), Івана Мазепи (О. Геращенко), Євгена Плужника (Г. Токмань), Василя Симоненка (Ю. Смолянський), Василя Стуса (С. Богдан), Павла Тичини (С. Богдан) та ін.

Помітно, що науковий доробок вітчизняних учених у цій царині значний, однак поза увагою дослідників залишилося інтимне листування українського поета Тараса Никитіна, незважаючи на очевидну вагомість, довершеність текстів. Метою цієї статті є аналіз його любовної епістолярії з погляду репрезентації в ній звертальних та прощальних виразів як основних засобів створення ефекту інтимізації.

Листи митця були не просто комунікативною потребою, у посланнях до дружини Катерини він розповідав про те, чим жив, про що розмірковував, як сприймав світ. Та найбільше говорив про свою любов, бо володів “особливим даром кохати” [3, с.4]: *Кать! Катрусь! Если бы ты понимала, как сильно я люблю тебя, если бы можно было заглянуть в мое сердце, ты бы увидела там такое, что сама стала бы на колени. Нет, не передо мной. Перед любовью моей* [3, с.214].

Діалогічності інтимним посланням надають різноманітні формули звертання. Вибір апелятивів надзвичайно складна справа. Іноді адресант губиться у вирі ласкавих найменувань, бажання дібрати найобразніше не увінчується успіхом, переповнюють почуття: *Солнышко мое! Моя мечта дивная! Моя муза! Моя поэзия! С чем сравнить тебя? Ищу и не могу найти что-то достойное!* [3, с.215].

Роль опорних звертань у листах виконують антропоніми, поряд з унормованими Т. Никитін використовує індивідуально увиразнені, оказіональні імена: *Катя, Катенька, Кать, Катрусь, Катиняточко, Катусь, Катусенька, Ка, Ека; Катрусь, Ека, моя нежная Ека, здравствуй!* [3, с. 224]. Найчастотнішим з-поміж них є онім *Катусь*, який, імовірно, був своєрідним паролем закоханих, особливим виразником ніжності й ласки. Повне ім'я поет уживає лише в поєднанні з прізвищем *Екатерина Никитина; До скорой встречи, моя Екатерина Никитина* [3, с.217], акцентуючи увагу на тому, що саме ця жінка є його “другою половинкою”. Окремо автор послуговується антономазійними антропонімами *Таис, Василиса Премудрая (новотвір Василен); Моя Таис, освещенная и возвышенная...* [3, с.210]; *Милая, родная, Василиса Премудрая!* [3, с.216], підкреслюючи позитивні риси адресата (красу, мудрість), які були властиві первинним носіям цих імен. Номінація *Ассоль* навіяна близькістю образу дружини Катерини, яка чекає коханого, з прецедентним образом героїні твору “Пурпурові вітрила”: *Моя Ека, моя голубоглазая Ассоль! А-ссоль... Ждешь ли ты свой корабль с алыми парусами? Веришь ли? Не устала ли? Не забыла ли?* [3, с.227]. Графічне оформлення звертань *Ва-си-лен, А-ссоль* створює ефект відлуння, віддаленості голосу мовця, демонструє бажання адресанта бути почутим.

Тісний емоційний зв'язок, близькість із коханою Т. Никитін експлікує за допомогою номінацій спорідненості *женушка, жена*, а також поширеного звертання *родной мой человек; Родная, жена моя, моя Екатерина Никитина* [3, с.219].

Частотним є використання письменником метафоричних звертань-субстантивів, похідних від назв тварин (*лебедушка; Катусь, лебедушка белокрылая* [3, с.209]), рослин (*березонька, ромен; Березонька моя нежная!* [3, с.209]), абстрактних понять (*любовь, радость, мечта, вера, верность, святость, святыня, чудо, сказка; Святость моя. Вера. Верность. Любовь моя* [3, с.206]), небесних світил (*солнце, солнышко, зоренька; Мое солнышко незакатное!* [3, с.216]), казкових персонажів (*фея, царевна-сказка, синяя птица; Моя голубоглазая фея* [3, с.221]), природних явищ (*весна, росиночка; Весна моя вечная* [3, с.217]). Усі вони є репрезентантами глибоких, ніжних почуттів до коханої. Усвідомити сутність метафоричних перенесень допомагають порівняння, представлені автором у тексті: *Ты виновна во всем. В том, что прекрасная, как Елена, что добрая, как фея, что верная, как лебедушка, что чистая, как росинушка...* [3, с.213]. Зафіксовано й стереотипне для українських закоханих метонімічне звертання *сердце*, що слугує експлікатором духовного, емоційного зв'язку Т. Никитіна з дружиною.

Сприяють інтимізації приватних листів звертання-ад'єктиви, які характеризують адресата за зовнішністю (*красивая*), рисами характеру, вдачею (*добрая, верная, светлая, ласковая, нежная, страстная*), підкреслюють самобутність коханої (*единственная, непохожая*), виражають ставлення до неї мовця (*родная, любимая, милая, желанная*); *Моя добрая, нежная, светлая!* [3, с.212]. Найчастотнішим з-поміж названих звертань є апелятив *родная*, така номінація, на думку І. Б. Левонтіної, репрезентує “глибоку ніжність, довіру, відчуття взаєморозуміння й душевної спорідненості” [2, с.57], тобто її можна адресувати лише найближчій, найдорожчій людині. Унікальність, неповторність коханої поет підкреслює за допомогою звертань, виражених прикметниками у формі суперлатива: *Самая красивая, самая светлая, я люблю тебя* [3, с.220].

Свіжістю, чуттєвістю, безмежною теплою наділені багатоконпонентні звертання: *счастье голубоглазое, лучистая радость, весна моя вечная, мое солнышко незакатное, моя голубоглазая фея, моя реальность лазуревглазая, моя мечта дивная, моя синяя сказка, белокрылая лебедушка, добрая фея моя, моя голубоглазая Ассоль, голубоглазая боль и мечта моя, чудодейное воплощение красоты*

и любви. Добираючи епітети, Тарас Нікітін удається до мовного портретування, акцентує увагу на кольорі очей коханої – домінантній ознаці її привабливої зовнішності. Увиразнює емоційність ласкавих найменувань інверсійний характер додаткових компонентів (*святыня моя, березонька моя нежная, солнце мое незакатное*), застосування прийому контрасту (*моя сила и моя слабость, мечта моя и моя реальность лазуревозглазая*).

Опорні слова-апелятиви Т. Нікітін доповнює присвійним займенником (*Солнышко мое! Моя мечта дивная! Моя муза! Моя поэзия!* [3, с.215]; *Росиночка моя* [3, с.220]), адже, як слушно зауважує А. Б. Черняєва, “*мій* – це означає: той, що відповідає моему уявленню про щастя, про радість, моему уявленню про життя, душу, моему внутрішньому світу” [4, с.122], тобто автор ідентифікує себе з адресатом. За умов, коли присвійний займенник повністю перебирає на себе функцію звертання, він слугує виразником не лише близьких, ніжних стосунків, а й передає значення посесивності, оскільки, як відомо, закохані є до певної міри “власниками”, щоправда, така позиція не пригнічує адресата, навпаки, створює відчуття важливості й потреби: *Моя, только моя... Мы много говорили о счастье* [3, с.208].

Інтимізуючу функцію виконують також прощальні вирази в листах Т. Нікітіна. Варто зазначити, що стилістично нейтральне *до свидания* автор вживає спорадично, до того ж ніколи не завершує ним свої послання. Роль заключної формули-прощання перебирає на себе вербальне вираження поцілунку, при цьому адресант зазвичай повторює дієслово *целую* (*Целую. Целую. Целую* [3, с.225], *Целую. И снова целую* [3, с.212], *Целую, люблю, целую* [3, с.219]). Для відтворення експресії почуттів Тарас Нікітін навіть рубрику P.S. присвячує експлікації поцілунку: *P.S. Еще, еще, еще раз целую* [3, с.222]; *Еще раз, еще тысячу раз целую* [3, с.221]. Різні семантичні поширювачі словесного виразу *целую* надають комунікації особливої голубливої тональності, найчастотнішими з-поміж них є іменники-соматизми (*Целую. Целую. Зацеловую уста твои* [3, с.212]; *Целую, целую, целую... Руки, губы, просишь глаз твоих прекрасных... Целую, целую* [3, с.214]; *Целую руки твои и губы* [3, с.217]) та означальні прислівники, які конкретизують характер поцілунку (*Целую нежно* [3, с. 228]; *Целую тебя. Ласково, чисто, нежно* [3, с.221]; *Целую тебя. Нежно и ласково, страстно и любовно* [3, с.227]), емоційне навантаження більшості структур увиразнене шляхом парцеляції додаткових компонентів. Винятковий інтимізуючий ефект виникає внаслідок уживання прощальних формул, сконструйованих як складнопідрядні речення: *Целую так, как не сможет никто* [3, с.209], *Целую, целую всю, как было, помнишь...* [3, с.210]. Спорадично автор використовує прощальні фрази *Жди меня, я скоро приду. Только очень жди* [3, с.210]; *Пожалуйста, жди. Как не ждут других, жди, как ждут березы* [3, с.224], що є алюзією на рядки відомого вірша К. Симонова.

В унісон інтимному звучанню формул-прощань ужито підписи, які є обов’язковими складниками любовної епістолярії поета. Близькість комунікантів репрезентує присвійний займенник *твой*, а також сполука з підсилювальним ефектом *только твой: Твой Тарас, Твой Тарас Никитин, Твой Т. Н., Твой Тарас Н., Твой, только твой Тарас Никитин; Твой, только твой Тарас*.

Отже, звертання в листах Тараса Нікітіна до коханої дружини вирізняються високим ступенем інтимності, ніжності, щирої любові й сердечності, характеризуються різноманітністю, оригінальністю, свідчать про майстерність митця. Прощальні вирази – один із заключних акордів епістолярного спілкування – мають не формальний вияв, а набувають особливого емоційно-експресивного забарвлення, є маркерами довірливих, теплих стосунків.

Окремого вивчення потребує проблема моделювання образу коханої в листах Тараса Нікітіна, виявлення домінантних внутрішніх та зовнішніх характеристик адресата.

Література

1. Коцюбинська, М. „Зафіксоване і нетлінне”: Роздуми про епістолярну творчість / М. Коцюбинська. – К. : Дух і Літера. Харківська правозахисна група, 2001. – 300 с.
2. Левонтина, И.Б. Милый, дорогой, любимый / И. Б. Левонтина // Русская речь. – 1997. – № 5. – С. 55–62.
3. Нікітін, Т.Г. Крик чибіса: Поезії, листи, спогади / Т. Г. Нікітін. – Полтава : Криниця, 1994. – 296 с.
4. Черняєва, А.Б. Функционирование обращения в дружеском письме творческой интеллигенции конца XIX – первой четверти XX века: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Черняева Алла Борисовна. – С.-Петербург, 2008. – 187 с.

O.I. Moklyak

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

e-mail: moklyako@rambler.ru

Means of creating the effect of “intimacy” in love letters of Taras Nikitin

Key words: love epistolary genre, intimacy, addressee, forms of address, farewell expressions.

In the article the linguistic behavior of Taras Nikitin in private correspondence with his wife was analysed, including in particular greetings and farewell expressions as the main means to create the effect of “intimacy” in love epistolary.